

URUSH TASVIRIDA ADIBLARNING BADIY MAHORATI

Primova Ro'zigul Abduqodirovna

Qarshi Iqtisodiyot va Pedagogika universiteti stajyor-o'qituvchisi

Annotatsiya: *Ushbu maqolada zamonaviy o'zbek nasrida urush mavzusining ochib berilishi hamda urush voqeligini tasvirlashda adiblarning mahorati to'grisida so'z yuritiladi.*

Kalit so'zlar: *Istiqlol davri nasri, badiiy adabiyot, urush mavzusi, badiiy talqin, poetik mahorat.*

ХУДОЖЕСТВЕННОЕ МАСТЕРСТВО ПИСАТЕЛЕЙ В ИЗОБРАЖЕНИИ ВОЙНЫ ХУДОЖЕСТВЕННОЕ МАСТЕРСТВО ПИСАТЕЛЕЙ В ИЗОБРАЖЕНИИ ВОЙНЫ

Примова Розигул Абдукадировна

Стажер – преподаватель Каршинского университета экономики и педагогике

Аннотация: *В данной статье рассматривается раскрытие темы войны в современной узбекской прозе и мастерство писателей в описании реальности войны.*

Ключевые слова: *проза периода независимости, художественная литература, тема войны, художественная интерпретация, поэтическое мастерство.*

ARTISTIC SKILL OF WRITERS IN IMAGING WAR

Primova Rozigul Abdukadirovna

Trainee - teacher of Karshi University of Economics and Pedagogy

Abstract: *This article discusses the disclosure of the theme of war in modern Uzbek prose and the skill of writers in describing the reality of war.*

Key words: *prose of the period of independence, fiction, theme of war, artistic interpretation, poetic skill.*

XX asrda I va II jahon urushlari ro'y berdi. Urushda shaxsan ishtirok etgan va bu urushni chetdan kuzatgan ko'plab yozuvchi va shoirlar kelajak avlodga bu voqealar haqida o'z asarlari orqali ro'y-rost xabar berishdi. Ammo urush deya atalmish balo faqatgina janglarda ishtirok etgan odamlar taqdirida emas, urush ortidagi onalar, bolalar, umuman, turli yoshdagi kishilar hayotiga soya tashladi.

Shu bilan bir qatorda XX asrda xalqimiz yana bir urushning guvohi bo'ldi. Bu afg'on urushi bo'lib, uning ta'siri ko'plab yurtdoshlarimizni ham chetlab o'tmadi. Bu yaqin o'tmishimiz voqeligining milliy adabiyotimizda badiiy talqin etilishi ko'proq mustaqillik davrida kuzatildi. Ushbu mudhish urush tugaganidan qancha vaqt o'tmasin u qoldirgan asorat jangchilar ruhiyatiga ta'sir etmay qolmadi.

Urush mavzusidagi ayrim asarlarda aks etgan voqelikda urush manzaralari, ayni frontda bo'lib o'tgan voqealar, yana ayrimlarida esa urush ortidagi kishilarning kechmishi qalamga olingan, ya'ni front ortidagi holatlar tasviri yetakchilik qilgan. Yana ayrim asarlarda esa tasvir etilgan voqelik qahramonlarning xotiralarida jonlanadi. Ammo urush bilan bog'liq voqeliklarning aynan frontda yoki front ortida bo'lib o'tganligidan qat'i nazar uning asoratlari og'ir, fojeyi. Urush ishtirokchilarining qismatida bu asorat yaqqol aks etib turadi.

O'zbek adabiyotining taniqli namoyandalaridan biri Nabi Jaloliddin afg'on urush daxshatlarini o'z ko'zi bilan ko'rgan; shaxsan ishtirok etgan yozuvchilardandir. Shu boisdan bo'lsa kerak, adib ijodida urush mavzusiga murojaat qilinadi va ushbu mavzuning muayyan qirralari yoritiladi. Uning "Urush" asarida boshqa-boshqa vaqtlarda sodir bo'lgan, ikkinchi jahon urushi va afg'on urushida ishtirok etgan ikki shaxsning – chol hamda yigitning oshxonada tasodifan uchrashuvi haqida hikoya qilinadi. Asardan olingan ushbu parchaga diqqat qaratamiz:

"Chol pomidorni parraqlab bo'lib, ikki-uch to'rg'am nonni tikkasiga – chinnining chetiga suyab, ovqatiga soldi. Engashib xaltasidai eskiroq chorsiga o'ralgan bir narsa chiqarib, tizzasiga qo'ydi. Nigohi bilan atrofga nazar tashladi. Hamma o'zi bilan o'zi ovora, hech kimning u bilan ishi yo'q. Nihoyat ko'zlari ro'parasidagi yigitda to'xtadi. Yigit nigohini olib qochdi.

– Ayb qilmaysiz-da, jiyanim, – deya chol chorsining bir tomonini ochgandi, vino shishasining boshi ko'rindi.

Yigit haligi gap o'ziga aytilganini sezib, bir qimirlab qo'ydi-da:

– Bemalol, bemalol, otaxon! – dedi shoshib va nima qilishini bilmay, nihoyat xiyol tobi ko'tarilgan ovqatini ichishga tushdi.

Chol shishaning qopqog'ini ochib, ikkita piyolaga quydi. Yana yigitga qaradi. Ko'zlar to'qnashdi. Ularning ko'zlari bir-birlarinikiga juda o'xshardi –ikkisining ham qorachig'larida mislsiz g'am cho'kib yotgandek ularga qaragan kishi ham o'zini o'sha ko'zlarga kirib ketayotgandek his qiladi. Bu nigohlarda yana qandaydir ma'nolar ham yashiringandek.

Chol chap qo'li bilan sharob quyilgan bitta piyolani yigitning oldiga surdi. Uning uchta barmog'i yo'q edi. Yigit seskanib ketdi. Beixtiyor piyolani qo'lga oldi"⁵².

Asardan olingan yuqoridagi parchani tahlilga tortadigan bo'lsak, urush bilan bog'liq belgilar ushbu hikoyada yaqqol sezilib turadi. Bu ikki qahramon ikki urush ishtirokchisi bo'lishiga qaramay, ularning tashqi ko'rishi va xatti-harakatlarida

⁵²Nabi Jaloliddin Urush. / Internet sayti: ziyonet.com kutubxonasi, 2013.

yoʻzuvchi bir-biriga yaqin boʻlgan tasvirlardan foydalanadi. Bu orqali urush tushunchasining ulkan fojiasini insonlarning faqat tashqi koʻrinishidagina emas, balki ham ruhiy, ham maʼnaviy olamida zohir boʻlishi haqidagi haqiqatni ifoda etishni maqsad qiladi. Hali oʻzi aytmasidan turib, cholning urushdagi ishtirokini taxmin qila olamiz. Urush qachon va qayerda boʻlmasin inson ruhiyatiga bir xilda taʼsir qilishiga hikoya orqali yana bir bor guvoh boʻlamiz. Ular bir-biriga begona ikki inson boʻlsalarda harakatlari, nigohlari hatto taqdirleri ham bir-biriga yaqinligini sezamiz. Yigit hali oʻttiz birga kirgan boʻlsa-da afgʻon urushi qalbida qoldirgan iztiroblari tufayli u oʻzini roʻparasida oʻtirgan choʻldan-da keksaroq his qilishiga guvohi boʻlamiz.

“– Bu yerda ichish mumkin emas. Qani, bu yoqqa...”

Chol va yigit baravariga militsionerga oʻgʻirilishdi. Juda xotirjam, hatto, oʻzgina boʻlsin nafratsiz qarashdi.

Militsioner qariyb bir xil boʻlgan bu ikki juft koʻzga boqdi-yu, tebranib ketdi. U hech narsani oʻylolmadi ham. Qoʻlidagi rezina tayogʻi yerga tushib ketgach, oʻziga keldida, shoshib tayogʻini olib, joʻnab qoldi...

Bu nigohlar bir-birlariga dosh bera olardi, xolos”⁵³. Ushbu parchada esa ikkilasining hech qanday nafratsiz birgina oddiy qarashi militsionerni dovdiratib qoʻyganini koʻramiz. Demak, xoh Ikkinchi jahon urushi, xoh Afgʻon urushi boʻlsin uning dahshati inson qalbida hattoki uning qorachiqlarida qotib qolishi, urush koʻrgan insonlar boshqalardan hatto nigohlari bilan farqlanishiga guvoh boʻlamiz.

Demakki, yoʻzuvchi Nabi Jaloliddin ushbu hikoyasi orqali urushning ikki qahramoni, aytish mumkinki, fojialar asoratidan ozurda boʻlgan vakillari toʻgʻrisida kitobxoniga qiyosiy asosda xulosa chiqarish imkoniyatini yuzaga keltirishni koʻzda tutadi. Bu orqali kitobxonning qanday urush boʻlmasin, uning taʼsiri ishtirokchilarni butun umr tark etmasligi, ularning qismatida fojeiy iz qoldirishi haqidagi xulosalarga kelishi kutiladi. Bu orqali oʻquvchida urushga nafrat uygʻotiladi, tinchlikning qadriga yetish tuygʻusi rivojlantiriladi.

Yoʻzuvchining “Oʻlimning rangi” nomi bilan chop etilgan qissasida ham oʻtgan asrning 80-yillarida boʻlib oʻtgan afgʻon urushi voqealari jonlantirilgan. Ushbu qissasi bilan u atoqli adibimiz Pirmqul Qodirovning eʼtirofiga sazovor boʻlgan. “Oʻlimning rangi” asari afgʻon urushiga bagʻishlangan, real voqealarga asoslangan asardir. Asarni oʻqish jarayonida muallifning oʻzi aynan urush jarayonida ishtirok etganligi sezilib turadi.

Demak, urush mavzusining adib ijodida muhim oʻrin tutishi uning aynan urush jarayonlarini koʻrganligi, u bilan bogʻliq fojeiy holatlarga bevosita ishtirok etganligi bilan bogʻlanadi. Shu boisdan ham adib ijodida urush mavzusidagi asarlarda aks etgan voqeliklar, manzaralar kitobxon koʻz oʻngida jonli, tabiiy tarzda namoyon boʻladi.

Janglarda nafaqat erkaklar, balki ular bilan bir safda yonma-yon, yelkama-yelka turib kurashgan ayollarimiz ham mavjud. Baxtiyor Abdugʻafurov oʻzining “Uzbechka

⁵³Oʻsha asar. / Internet sayti: ziyonet kutubxonasi, 2013.

yoxud Snayper qiz qissasi” asari orqali Ikkinchi jahon urushida jasorat ko’rsatgan ana shunday ayollardan birining jasorati haqida yoritgan. Mazkur asar voqealari aynan urush o’chog’ida yuz bergan voqelikka asoslanadi. Ayni balog’at yoshidagi qiz Jamila G’afurovaning bunday urush maydoniga tushib qolishi ham aslo tasodifan emasligini quyidagi parcha orqali kuzatishimiz mumkin.

“– Avval paxtani chiritmoqchi bo’lding, endi navbat kolxozning quylariga yetdimi!? Kimni aldayman, deyapsanlar!? O’zim ham qay go’rga yo’qoldi, deb yuruvdim-a! Shu yerga kochib kelgan ekansan-da, a! Topdimmi oxiri!

O’sha voqeadan so’ng rais baribir o’z ishini qildi – Jamilani ustidan yozib, sabotajda aybladi. Biroq Jamila g’oyib bo’ldi. Rais uni so’roqlatdi, ammo daragini topolmadi”⁵⁴. Jamila dastlab front ortida mehnat qilsa-da, takror-takror tuhmatlarga uchrayvergan, jang maydonida ham unga oson kechmagan. Nemislar qo’liga asir tushadi, sotqinlikda ayblanadi, Sovet ittifoqi tomonidan o’limdan-da o’g’irroq jazoga mahkum qilingan bo’lsa-da, barchasiga sabr qiladi. Urush qanchalik dahshatli bo’lmasin, ko’ngillarni qotirmasin, ayol qalbining nozik hilqatligiga asarning ayrim o’rinlarida qayta-qayta guvoh bo’lamiz.

Umuman olganda, istiqloq davri nasrida badiiy talqin etilgan urush mavzusidagi asarlarda urush va inson taqdiri, vatanparvarlik, insoniylik, ma’naviy qadriyatlar masalalari aks etgan. Urush mavzusida yaratilgan nasr namunalari yurtimiz tarixida bo’lib o’tgan qonli fojealar, Ikkinchi jahon urushi, Afg’on urushi fojealari ko’proq qalamga olingan. Ularda ishtirok etgan yurtdoshlarimizning badiiy olami yaratilgan.

Urush mavzusidagi asarlarning deyarli barchasida ijodkorlarning kitobxon qalbida urushga nafrat va tinchlikka muhabbat tuyg’usini oshirish maqsadi ko’zda tutiladi. Taraqqiyotning poydevori tinchlik, osoyishtalik va ahillikka bog’liqligini badiiy asoslab beriladi.

ADABIYOTLAR:

1. Adabiyot nazariyasi. 2 tomlik. 1-tom. – Toshkent. Fan. 1978. – 416 b.
2. Baxtiyor Abdug’afurov Uzbechka. – Toshkent: Yangi asr avlodi, 2019. – 288 b.
3. Boboev T. Adabiyotshunoslik asoslari. – T., O’zbekiston, 2002. – 559 b.
4. Давронова Ш. Г. АБДУЛЛА ҚОДИРИЙ АНЪАНАЛАРИ ВА ИСТИҚЛОЛ ДАВРИ ЎЗБЕК РОМАНЧИЛИГИ //МЕЖДУНАРОДНЫЙ ЖУРНАЛ ИСКУССТВО СЛОВА. – 2021. – Т. 4. – №. 1-2.
5. Izzat Sulton. Adabiyot nazariyasi. – T., O’ituvchi, 1986. – 407 b.
6. Isajon Sulton. Boqiy darbadar. – T., O’zbekiston, 2011. – 243 b.
7. Karimov N. va boshqalar. XX asr o’zbek adabiyoti tarixi. – T., O’qituvchi, 1999. – 544 b.

⁵⁴Abdug’afurov B. Uzbechka.– Toshkent: Yangi asr avlodi, 2019. – B.19.

8. Karimov H. Ijod va iste'dod. Adabiy portretlar. – T., G'.G'ulom nomidagi Adabiyot va san'at nashriyoti. 1985. – 125 b.
9. Mirzaev S. XX asr o'zbek adabiyoti, – T., Yangi asr avlodi, 2005. – 419 b.
10. Nabi Jaloliddin Urush. / Internet sayti: ziyonet kutubxonasi, 2013.
11. www.wikipedia.org
12. www.ziyouz.com
13. www.fayllar.org
14. www.saviya.uz